

<https://doi.org/10.5559/di.27.3.09>

Ivan Cvitković GANGA – PJESMA O ŽIVOTU U HERCEGOVINI (Sociologijske marginalije o gangi)

Sarajevo: University Press / Zagreb: Plejada, 2017., 195 str.

Djelo akademika Ivana Cvitkovića – *Ganga – pjesma o životu u Hercegovini (Sociologijske marginalije o gangi)* – relevantno je sociološko djelo, koje osim *Sadržaja, Uvoda, Zaključka, Popisa korištene literature, Kazala imena i pojmova* te *Bilješke o autoru* ima još 20 zasebnih poglavlja: *Ljubav, Uljepšavanje, Cvijeće, Obitelj, Odijevanje i obuća, Grad i selo, Kuća, Rodno mjesto, Pečalbarstvo, Duh, Pjesme i pjevanje, Erotske pjesme, Kolo i ples, Gusle, Škola, Rad i radne aktivnosti, Ojelu, O piću, Crkva i svećenstvo i Tučnjave*. Uz to, knjiga je opremljena sa 43 fotografije koje ilustriraju obrađivane teme.

U veoma sadržajnom *Uvodu*, koji počinje pjesmom *Hercegovina* Ilije Jakovljevića i završava pjesmom *Ponosna moja zemlja Hercegovina* Željka Kozine i Ranka Bobana, Cvitković navodi da mu pisanje ove knjige nije bilo ni "izraz čežnje za 'starim dobrim vremenima (koja nisu bila nimalo dobra, jer su u njima prevladavali siromaštvo, bijeda, civilizacijska zaostalost)" niti želja povezivanja prošlosti sa sadašnjosti (još manje s budućnošću), niti povezivanje "starog" s "novim", nego mu je jednostavno bila želja da otrgne od zaborava jedno vrijeme i jedan način života u Hercegovini koji gotovo više ne postoji, čime je, kako sam kaže postao, na neki način

"arhivar hercegovačke prošlosti". Osim toga, Cvitković u *Uvodu* daje osnovne podatke o Hercegovini, odnosno o Zapadnoj Hercegovini, te objašnjava što su za to zapadnohercegovačko područje značili i znače kamen, siromaštvo, stočarstvo, čatrnja, natalitet, jezik, migracije. Uz to, Cvitković navodi i podrijetlo svoga prezimena Cvitković, odnosno odakle su i od kada su Cvitkovići u Hercegovini, ali donosi i popis vrlo zanimljivih hercegovačkih prezimena. Također objašnjava što je ganga i odakle i od kada je u Hercegovini te navodi da ga u sociologijskom pogledu ganga zanima "jer je ta tema sociologijski neistražena, a i zbog zanemarenosti ove tematike u drugoj polovini XX. stoljeća".

U *prvome dijelu* Cvitković obrađuje na koji se način u gangi pristupa *ljubavi* i u kojim prilikama se te pjesme pjevaju/ganjaju (npr. pri prvom susretu momka i djevojke, npr. *Cura mi se dopala kod mise / što joj fali, čorapi joj spali*), dok u *drugom dijelu* govori o sredstvima (mirisi, pomada, puder, šminka, karmin te nakit) kojima su se u svrhu *uljepšavanja* služile djevojke u Hercegovini, npr. *Sad su cure ko prijašnji suci / šal na glavi, satovi na ruci*; ili *Cura mi se mazala u 'ladu / došla guda, pojila pomadu*.

Treći dio posvećen je gangama kojima je u središtu *obitelj*, i u njemu Cvitković govori o prošnji djevojke, zarukama, prstenu i njegovu značenju, svadbi, mužu i ženi, majci, sukobu generacija, svekru i svekrvi, puncu i punici, djeveru, jetrvi, nevjesti, zaovi itd. Npr. *Ništa lipše na 'vom svitu nema / kad se momak po divojku sprema*, ili: *Iđe Božić, idu curske brige / ko će s kime u pratarske knjige*.

U *četvrtom dijelu* posvećenom *odijevanju i obući* Cvitković piše o gangi koja govori o modi, potom o muškoj i ženskoj odjeći, o opancima, sandalama, štiklama, svili, najlonu, suknji, kaputu, boleru (npr. *Ja seljanka, seljanka mi majka / ne stidim se svojih opanaka*. Ili *Malu moju zafrknula moda / uska suknja, ne more da oda*), da bi u *petom dijelu* govorio o gangama o gradu i selu i njihovu značenju (*Čuvam ovce, tranzistor mi svira / dođi, dragi, srce ne da mira*, ili *Mala moja što si se ponila / do jučer si kod ovaca bila*).

U šestom poglavlju nalaze se gange u kojima se pjeva o kući (*Kuća mala u njoj lampa stara / to je ono što me razgovara*), u sedmom o rodnom mjestu, o nostalgiji te u tom kontekstu o Cimu i Iličima, Cvitkovićevu rodnome mjestu (*Selo moje ne bih te volila / da se nisam u tebi rodila*). U osmom poglavlju Cvitković objašnjava tekstove ganga koje govore o pečalbarstvu i u tu svrhu navodi koje značenje imaju pečalba, tuđina, a posebice koje su značenje za ljude u Hercegovini imali i imaju Amerika, Kanada, Argentina, Belgija, Njemačka, zatim automobili marke Opel, Mercedes, Volkswagen itd. (*Oj Njemačka i te tvoje marke, / dragi ode ja o- sta u majke; Ameriko, proklinjem ti pute / ko je kaza da se ide u te; Vragu dragi, tvoja opelina / sad u modi mercedes mašina*). U devetom poglavlju nalaze se objašnjenja, ali i pjesme ganga kojima se govori o ratu i oružju te o očekivanju završetka ratovanja (*Bože mili, narodu se smili / rat dovrši, svaku silu skrši*), dok se u desetom nalaze gange koje pjevaju o duhanu, koji Cvitković opisuje kao jednogodišnju biljku "koja sadrži nikotin, pre-rađuje se za pušenje, šmrkanje ili žvakanje", ali i sredstvo kojim se osiguravala egzistencija obitelji, stvarala prijateljstva i poznanstva (*Oj curice, moja do zorice / od zorice duvanjske stanice*). Međutim, kako je duhan bio roba čiju je proizvodnju i prodaju željela kontrolirati svaka država do sada, ne čudi stoga ni činjenica da je bio pogodan i za šverc, prodaju 'na crno'. Kao što je postojao "put svile" tako je postojao i "put duhana". Njime su šverceri nosili duhan u središnju Bosnu kako bi ga ondje prodali, ali su putem nailazili na policijske zasjede. Koliko je to za mnoge u Hercegovini bilo životno važno, govori i činjenica da se odnedavno svake godine u mjestu Kedžara, u Vran-planini, u župi Doljani, održi sv. misa "za one koji su izgubili život noseći

duhan iz Hercegovine u središnju Bosnu" (*Jesi li se umorio, sine / noseć duvan priko Vran-planine?; Čuvaj, Gospe, švercerskoga stana / Crne Lokve, Ljubušu i Vrana*).

Jedanaesto poglavlje Cvitković je posvetio gangama koje govore o pjesmama (gangi) i pjevanjima (ganganjima) (*Gango moja, gangao te ne bi / da se nisam rodio u tebi*), dvanaesto sočnim životnim erotskim pjesmama iz svakodnevnoga života (*Piši meni u Njemačku, ženo / s kime spavaš, je li ti studeno*), dok trinaesto posvećuje kolu i igranju (*Igra kolo i u kolu troje / bolan dragi, ajde i nas dvoje*), četrnaesto guslama, glazbalu s jednom strunom i gudalom, instrumentu pogodnom za pjevanje narodnih junačkih pjesama (*Gusle moje od kljenova panja / kad guslite, tuga mi je manja*).

Petnaesto poglavlje sadrži pjesme ganga posvećene školi i školovanju na selu (*Uči, dragi, škole i zanate / ja ću tečaj pa ću poći za te*), šesnaesto radu i radnim aktivnostima (*Oj, motiko, odbit ću ti uši / ti si mojoj dodijala duši*), da bi u sedamnaestom donio i objasnio gange koje govore o jelu (hrani, kruhu, postu, krumpirima, kukuruzu, puri, lojanici, piti, raštici, kiselom kupusu, čorbi, ušticipima, pršutu, kavadi: *Lipa ti je kukuruzna pura / kad se u nju čvaraka nagura; Kad se moja usta raskolače / sama pita iz tepsije sklače*), u osamnaestom o piću (alkoholu, gostionici / oko koje se, kao i oko crkve i škole, odvijao najveći dio društvenoga života u Hercegovini, vinu, rakiji) (*Moj dragane, kutijo bombona / nemoj ići gdje je gostiona; Pivam gangu i sidim na stocu / ljubim praznu od rakije bocu*), da bi u devetnaestom poglavlju objavio gange koje se odnose na Crkvu i svećenstvo (*Ja baraba učio za popa / dokle sam se curice dokopa; Cura mi se dopala kod mise / jadan ti sam, a ja curi nisam*), a u dvadesetom o tučnjavama koje su se događale posebice na seoskim dernecima i zabavama (*Evo braće dvostruki' rebara / nek' udara ko se dogovara*). Knjigu Cvitković završava pjesmom *Moja Hercegovina*, nekom vrstom himne među Hercegovcima.

Sadržajno, ovo djelo namijenjeno je povjesničarima usmene književnosti, sociolozima sela, religije, kulture, glazbe, ali i

široj publici, svakom domu. Osim toga postoji zasigurno i velik znanstveni, ali i društveni, interes za ovim djelom, a za što postoji i više vrlo važnih razloga, što je već na početku naveo i sam autor: "Pisanje ove knjige nije izraz čežnje za 'starim dobrim vremenima' (u kojima je vladalo siromaštvo, bijeda, civilizacijska zaostalost)." Nije ovo ni kazivanje u stilu: "Uzeo djeda unuka u krilo, pa mu priča što je nekad bilo". Jednostavno, ovo je osvrt na dio prošlosti u životu stanovništva Hercegovine. Rijetki su još oni koji su zainteresirani za pjesme gange, a posebice za pjevanje gange. Mlađim generacijama u Hercegovini ganga je dio folklor, odraz zaostalosti sredine iz koje i sami potječu.

Međutim, ovo djelo otkida od zaborava pjesmom iskazan način življenja u jednoj sredini (u zapadnoj Hercegovini), koju život – ni svakodnevni prirodni, a ni onaj društveni i politički (svejedno o kojem se tipu političkoga režima radilo) – nije nikada "mazio". Zbog prirodnoga instinkta za održanjem, za jednostavnim egzistencijalnim preživljavanjem i opstankom na škrotoj kamenitoj zemlji, ljudi u Hercegovini koristili su se raznim oblicima stjecanja životnih dobara. Da bi iskazali vrijednost tih sredstava za preživljavanje i vrijednosti svakodnevnoga života, ljubavi i čežnje za vlastitim domom i obitelji, stvarali su i pjevali pjesmu – gangu. Ona je zrcalila život hercegovačkoga krša. Zbog nedostatka relevantnih socioloških empirijskih istraživanja, ove pjesme, skupljene na jednom mjestu, uz znalačka Cvitkovićeva objašnjenja konteksta u kojem su nastajale i u kojem su ih ljudi ovoga kraja pjevali, ovo će djelo biti od velike važnosti za stjecanje vjerne slike o životu u jednom kraju u jednom ne tako kratkom vremenu.

Ivan Markešić

<https://doi.org/10.5559/di.27.3.10>

Zoran Lutovac (Ur.) POPULIZAM

Institut društvenih nauka, Beograd, 2017.,
194 str.

Zbornik radova *Populizam* koji predstavljamo javnosti proizašao je iz okrugloga stola pod nazivom "Populizam – uzroci i posljedice", na kojem su predstavljeni rezultati znanstvenog istraživanja "Građani Srbije i populizam". Zbornik u koji je uvršteno 12 znanstvenih radova ima 194 stranice, uredio ga je Zoran Lutovac, voditelj Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka iz Beograda, a posvećen je obilježavanju 60. obljetnice osnivanja navedenog instituta. Prvi rad koji nosi naslov "Definisanje populizma: problemi i izazovi" napisala je Irena Ristić. U njemu autorica donosi pregled najrelevantnijih definicija populizma renomiranih autora, kao što su primjerice Cas Mudde, Rovira Cristobal Kaltwasser, Jan-Werner Müller, nakon čega razmatra njegove odlike koje proizlaze iz navedenih definicija i koje pokazuju što je zapravo populizam, a što nije. Osim toga, autorica u radu donosi osvrt na objašnjenja i uzroke jačanja populizma u zadnja dva desetljeća u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. Goran Ilić i Nikola LJ. Ilijevski autori su jedinog rada napisanog na engleskome jeziku naslovljenog "Populist liberalism: a synthesis of classical liberalism and populism", koji predstavlja ideologijsku shemu kako bi se pronašla glavna točka privlačnosti između klasičnoga liberalizma i populizma. U njemu autori pokušavaju odgovoriti na sedam postavljenih pitanja. To su pitanja što je politička ideologija, što je politička strategija, što je odnos između ideologije i strategije, što je populizam kao ideologija i strategija, što je klasični liberalizam kao ideologija i strategija, što su slabosti klasične liberalne socijalne strategije i, u konačnici, što je populistički